

Kritik mot en rådman vid Stockholms tingsrätt för underlåtenhet att komplettera utredningen i ett vårdnadsfall med uppgifter som framkommit efter huvudförhandlingen och för att ha kompletterat domslutet i målet utan stöd i lagen

Beslutet i korthet: Efter huvudförhandlingen i ett vårdnadsfall fick rättsens ordförande ett samtal från kommunen. Vid samtalet upplyste kommunen om att de kunde ordna med umgängesstöd i betydligt större omfattning än vad som hade kommit fram under huvudförhandlingen. Rättsens ordförande får kritik för att hon inte kompletterade utredningen i målet med den nya uppgiften. Dessutom kritiseras ordföranden för handläggningen av en fråga om komplettering av domslutet enligt 17 kap. 15 § andra stycket rättegångsbalken.

Anmälan

AA framförde klagomål mot rådmannen BB vid Stockholms tingsrätt och uppgav bl.a. följande:

Hon var ombud för käranden i ett familjemål vid Stockholms tingsrätt (mål T 14448-12). Under handläggningen av målet hade tingsrätten begärt in ett yttrande från Båstads kommun i fråga om möjligheten att tillhandahålla s.k. umgängesstöd. I yttrandet angav kommunen att de kunde ställa upp med umgängesstöd tre timmar per månad. Den uppgiften bekräftades också muntligen till tingsrätten i början av juni 2014.

Under huvudförhandlingen den 25 och 26 augusti 2014 fanns det inget som tydde på att ordföranden, rådmannen BB, hade för avsikt att begära in ett kompletterande yttrande från kommunen om dess medverkan till umgängesstöd. AA blev därför förvånad när hon tog del av tingsrättens dom, som meddelades den 4 september 2014. Av domskälen framgick det att kommunen hade uppgett att man nu kunde ställa upp med umgängesstöd vid två tillfällen per månad och upp till fem timmar per gång. Av en dagboksanteckning framgick det att BB två dagar efter att huvudförhandlingen avslutades hade varit i kontakt med kommunen och fått denna information. BB kommunicerade inte informationen med parterna innan domen meddelades.

I ett samtal med BB påtalade AA också att domslutet var otydligt i fråga om när umgänget skulle påbörjas. Trots att parterna var oense om hur frågan borde regleras fattade BB ett beslut om komplettering av domslutet med stöd av 17 kap. 15 § andra stycket rättegångsbalken, RB, på följande sätt:

Umgänget enligt p 2 a) ska påbörjas så snart inskolning skett av barnen hos umgängesstödet.

Utredning

Tillsammans med sin anmälan lämnade AA in kopior av anteckningarna från huvudförhandlingen, domen med beslutet om rättelse/komplettering och en utskrift av dagboksbladet i målet. JO begärde in en ny utskrift av dagboksbladet och därutöver en kopia av en mejlkonversation som hade ägt rum mellan bl.a. AA och BB den 4–8 september 2014 (tingsrättens aktbilaga 130).

Därefter uppmanade JO tingsrätten att lämna upplysningar om och yttra sig över det som AA hade uppgett i sin anmälan.

Tingsrätten (lagmannen CC) lämnade in ett yttrande tillsammans med underyttranden från chefsrådmannen DD och rådmannen BB.

BB uppgav bl.a. följande (*bilagor här utelämnade, JO:s anm.*):

Kompletterande yttrande

Vad först gäller yttrandet så har något kompletterande yttrande om umgängesstöd inte inhämtats efter huvudförhandlingens avslutande. Följande har hänt.

Målet handlades på enhet 23 på avdelning 2. Jag tjänstgör på enhet 22 och har inte varit ansvarig domare för målet enligt 15 § tingsrättsinstruktionen under målets beredning.

Jag blev indelad som ordförande på en muntlig förberedelse i målet den 4 juni 2014. Den 11 juni 2014 beslutade jag interimistiskt om visst umgänge mellan barnen och deras far under sommaren samt beslutade om medling mellan parterna. Huvudförhandling var inbokad till den 25 och 26 augusti 2014.

Efter den muntliga förberedelsen hade jag viss kontakt med medlaren och fick då informationen att umgänget med umgängesstöd snart skulle komma igång genom Båstads kommuns försorg. Därefter återgick beredningen av målet inför huvudförhandlingen till enhet 23.

Jag var indelad som ordförande även på huvudförhandlingen. Ett par dagar före huvudförhandlingen fick jag klart för mig att det inte hade blivit något umgänge i enlighet med det interimistiska beslutet den 11 juni 2014.

Vårdnadsmål är som bekant indispositiva och domstolen har ett ansvar för att målet blir utrett och kompletterat i den utsträckning som behövs med hänsyn till barnets bästa. Jag bedömde att det vore värdefullt att veta varför det inte hade blivit något umgänge, om det fanns något hinder för att verkställa beslutet om umgänge med umgängesstöd med hänsyn till barnens bästa eller om det fanns någon annan förklaring.

Jag sökte därför någon ansvarig på Båstads kommun och blev hänvisad till Carina Jaghammar som emellertid inte fanns på plats när jag ringde. Jag mailade då och bad henne kontakta mig och betonade vikten av att få ett besked före huvudförhandlingens avslutande för att kunna meddela parterna resultatet, se bifogade mail. Jag hade också ett par telefonkontakter med receptionen på

socialförvaltningen och betonade vikten av en återkoppling innan huvudförhandlingen hade avslutats. Ingen hörde emellertid av sig.

Huvudförhandlingen hölls den 25 och den 26 augusti 2014. Den avslutades med besked till parterna att dom skulle meddelas den 4 september 2014.

Efter huvudförhandlingens slut den 26 augusti 2014 hölls enskild överläggning varvid dom beslutades. Modern tillerkändes ensam vårdnad om barnen och barnen fick rätt till umgänge med fadern i stort sett i enlighet med sitt yrkande.

Den 28 augusti 2014 blev jag uppringd av EE vid socialförvaltningen i Båstads kommun. Jag förklarade att huvudförhandlingen var avslutad och dom beslutad och att hon ringde för sent. Eftersom hon ville förklara varför något umgänge inte hade skett i enlighet med tingsrättens beslut avbröt jag inte samtalet utan lyssnade på vad hon hade att säga. Jag ställde inga frågor om i vilken omfattning kommunen kunde ställa upp med umgängesstöd men EE yttrade sig också om detta.

Jag bedömde att det var mest korrekt att göra en tjänsteanteckning om samtalet i VERA, vilket jag också gjorde. Jag övervägde därefter att skicka ett utdrag av dagboksbladet med tjänsteanteckningen till ombuden för kännedom men eftersom uppgifterna från samtalet inte hade någon påverkan på målets utgång valde jag att informera parterna genom att ta in uppgifterna som en upplysning i domen. Detta var, har jag insett nu, mindre lämpligt eftersom det har uppfattats som om att jag har tagit in ny utredning. Så har emellertid inte varit fallet.

Rättelse av domen

Samma dag som domen gavs blev jag uppringd av AA som, förutom synpunkter på ovanstående handläggning, ansåg att domen var otydlig eftersom det inte framgick när umgänget skulle börja. Jag förklarade för henne dels handläggningen enligt vad som anförts ovan, dels att domen gällde omedelbart i enlighet med p 3 i domslutet och att det inte gick att ange ett datum för när umgänget skulle börja eftersom barnen måste skolas in hos umgängesstödet vilket är socialnämndens ansvar och ligger utanför domstolens kontroll. Detta känner AA naturligtvis till och det angavs också i det interimistiska beslutet den 11 juni 2014.

AA krävde trots detta en rättelse av domen och angav också vad som enligt hennes mening skulle stå i den. Jag kommunicerade hennes synpunkter med motpartsombudet som inte tyckte att det behövdes någon rättelse men som kunde tänka sig ett förtydligande av innebörd att inskolning skulle ske innan umgänget började, se mailväxling aktbilaga 130.

Jag gjorde därefter ett förtydligande i enlighet med parternas önskemål även om det var min uppfattning – och fortfarande är – att det inte behövdes.

Det är naturligtvis bättre – inte minst ur verkställighetssynpunkt – om man kan ange ett datum när umgänget ska börja. Så gör man också när något umgängesstöd inte ska vara med vid umgänget. Det är dock inte möjligt när socialnämnden ska rekrytera umgängesstöd, inskolning ska ske osv.

Avslutande synpunkter

Jag beklagar det inträffade. Det hade varit mest korrekt att skicka tjänsteanteckningen för kännedom separat till ombuden än att lägga till den som en upplysning i domen.

DD yttrade följande:

När det gäller den information som lämnades från socialnämnden i Båstad efter huvudförhandlingen så delar jag BB:s uppfattning att det skulle ha varit lämpligt att informera parterna om detta redan när socialnämnden hörde av sig. Att informationen lämnades i domen bäddade uppenbarligen för missförstånd.

Samtidigt noterar jag att informationen inte haft någon inverkan på domen som var beslutad vid tillfället. I sammanhanget bör vidare noteras att domstol över huvud

taget inte är bunden av nämndens besked om vilka förutsättningar som finns att tillgodose behovet av umgängesstöd (se prop. 2009/10:192 s. 30 ff.).

Vad gäller frågan om rättelse har jag ingen annan uppfattning än den som BB redogjort för.

CC tillade slutligen följande:

Jag ser det i och för sig som befogat att tingsrätten på sätt som skett sökt förnyad kontakt med Socialnämnden i Båstad kommun i samband med huvudförhandlingen i målet, dvs. inför ett slutligt avgörande av umgängesfrågan, för att närmare kontrollera varför det umgänge med umgängesstöd som tingsrätten tidigare förordnat interimistiskt om inte kommit till stånd (se prop. 2009/10:192 s. 30). Det är dock naturligtvis olyckligt att tingsrätten trots flera försök inte lyckats etablera sådan kontakt med socialnämnden förrän efter huvudförhandlingen i målet. I den situation som därigenom uppkommit, dvs. där socialnämnden efter huvudförhandlingen men innan tingsrätten formellt avgjort målet lämnat delvis ny information som tingsrätten därefter dokumenterat i en tjänsteanteckning, delar jag DD:s och BB:s uppfattning att tjänsteanteckningen borde ha kommunicerats till parterna innan målet avgjordes. En sådan kommunikation kan enligt min mening inte anses ha varit uppenbart obehövlig.

Vad sedan gäller kompletteringen av den aktuella domen så framgår det av BB:s yttrande att hon själv anser att någon komplettering av domen egentligen inte behövdes utan att avsikten med kompletteringen endast varit att göra ett förtydligande i enlighet med parternas önskemål. Även om syftet med ett sådant förtydligande varit vällovligt kan det enligt min mening ifrågasättas om förtydligandet ryms inom ramen för 17 kap. 15 § andra stycket rättegångsbalken, RB, vilket är den bestämmelse som enligt vad som anges i domen utgjort den legala grunden för kompletteringen. Anmälaren synes dock i den remitterade anmälan till JO snarast vända sig mot att kompletteringen skett trots att parterna "har varit oense beträffande denna fråga". För kompletteringar enligt 17 kap. 15 § andra stycket RB som sker inom två veckor efter det att ett avgörande meddelats, vilket varit fallet i det nu aktuella målet, krävs emellertid inte någon enighet mellan parterna för att en komplettering ska få ske. Eftersom ett beslut att komplettera en dom är ett slutligt beslut (prop. 1989/90:71 sid. 83) och då det gick att överklaga beslutet (52 kap. 1 § RB) skulle tingsrätten i beslutet dock ha angett hur den som ville överklaga skulle gå till väga (30 kap. 10 § andra stycket RB).

AA kommenterade tingsrättens remissvar.

Bedömning

Tingsrätten borde ha kompletterat utredningen i målet enligt 43 kap. 14 § RB

Rättslig reglering

När en domstol beslutar om umgänge mellan ett barn och en förälder som barnet inte bor tillsammans med får domstolen, om barnet har ett behov av det, besluta att en person som socialnämnden utser ska medverka vid umgänget, s.k. umgängesstöd (6 kap. 15 c § föräldrabalken, FB). Innan ett beslut om umgängesstöd meddelas ska rätten begära in ett yttrande från socialnämnden.

Av förarbetena till bestämmelsen om umgängesstöd framgår det att socialnämnden i sitt yttrande till domstolen inte ska ange om nämnden anser att det är lämpligt med umgängesstöd utan snarare om och i vilken omfattning det tänkta umgänget är genomförbart. Domstolen är inte bunden av nämndens

besked om vilka förutsättningar som finns för att tillgodose behovet av umgängesstöd, men nämndens ställningstagande får normalt ändå stort inflytande på domstolens bedömning (se prop. 2009/10:192 s. 13 och 30).

När en huvudförhandling har hållits i ett mål ska domen grundas på vad som förekommit vid förhandlingen (17 kap. 2 § första stycket RB). Man brukar kalla det material som domen grundas på för processmaterial. Om rätten sedan huvudförhandlingen har avslutats finner att det är nödvändigt att komplettera utredningen innan målet avgörs får en fortsatt eller ny huvudförhandling hållas (43 kap. 14 § RB). Om kompletteringen är av enkel beskaffenhet får rätten, efter samråd med parterna, i stället besluta att utredningen ska hämtas in på något annat lämpligt sätt. Om kompletteringen sker på det sättet blir även det som har hämtats in efter huvudförhandlingen processmaterial (17 kap. 2 § första stycket sista meningen RB).

JO:s ställningstagande

BB kontaktade Båstads kommun inför huvudförhandlingen för att komplettera utredningen i umgängesfrågan. Hon lyckades dock inte komma i kontakt med någon som kunde ge henne de uppgifter som hon efterfrågade. Först ett par dagar efter avslutad huvudförhandling och överläggning – den 28 augusti 2014 – blev BB uppringd av en tjänsteman vid kommunen.

BB har uppgett att hon då förklarade för tjänstemannen att huvudförhandlingen redan var avslutad och att domen i målet var beslutad. Under samtalet lämnade tjänstemannen nya uppgifter som gällde bl.a. i vilken omfattning som kommunen kunde ställa upp med umgängesstöd. Det skedde enligt BB utan att hon efterfrågade dessa uppgifter. BB antecknade de nya uppgifterna i verksamhetsstödet Vera och informerade parterna om uppgifterna genom att ta in en upplysning om dem i domen. Enligt BB hade de uppgifter som tjänstemannen lämnade emellertid inte någon påverkan på utgången i målet.

Det mål som BB handlade var indispositivt. Det betyder bl.a. att rätten hade ett eget, av parterna oberoende, ansvar för att domslutet blir i enlighet med barnens bästa. Det besked som BB fick den 28 augusti 2014 var att det gick att ordna umgängesstöd fem timmar per gång två gånger i månaden. Den uppgift som hade redovisats under huvudförhandlingen var att det bara gick att ordna umgängesstöd tre timmar en gång varje månad. Som jag ser det var den nya uppgiften därmed av stor betydelse för bedömningen av yrkandena i umgängesdelen. Enligt min uppfattning borde rätten därför ha kompletterat utredningen i målet med den nya uppgiften.

Huvudregeln i 43 kap. 14 § första meningen RB innebär att rätten skulle ha kompletterat utredningen vid en fortsatt huvudförhandling. Enligt 17 kap. 2 § RB skulle då både det som lades fram vid huvudförhandlingen den 25 och 26 augusti 2014 och det som förekommit vid den fortsatta huvudförhandlingen, alltså uppgiften om de förbättrade möjligheterna att ordna med umgängesstöd, ha varit processmaterial. Om den nya uppgiften om möjligheten att ordna

umgängesstöd kunde bedömas vara en komplettering av enkel beskaffenhet, hade det enligt 43 kap. 14 § andra meningen RB inte varit nödvändigt att hålla någon fortsatt huvudförhandling. Rätten skulle då ha kunnat inhämta utredningen på annat lämpligt sätt. Även i den situationen skulle socialnämndens nya uppgift om möjligheten till umgängesstöd ha varit processmaterial.

I tingsrättens dom redovisades den nya uppgiften om att kommunen kunde erbjuda umgängesstöd i utökad omfattning. Rätten förordnade också om umgänge som stämde överens med det nya beskedet från kommunen. AA har i sin sista skrift till JO skrivit att det synes märkligt att tingsrätten i sitt domslut kom fram till umgänge vartannat veckoslut under fem timmar per gång, precis det som socialnämnden hade angett att man kunde bistå med. Jag håller med om det. Läsaren av domen kan onekligen få den uppfattningen att domen grundar sig på detta besked från kommunen. I så fall skulle tingsrätten ha grundat domen på en uppgift som inte var processmaterial och som parterna inte hade fått del av, vilket skulle ha varit ett allvarligt fel. BB har emellertid i sitt yttrande till JO uppgett att kommunens nya besked inte inverkar på målets utgång utan att domen var beslutad före hennes telefonsamtal med kommunen. Jag anser mig inte kunna ifrågasätta hennes uppgift, och hon ska därför inte kritiseras för att ha grundat domen på en uppgift som inte varit processmaterial. Men som framgått anser jag att hon borde ha kompletterat utredningen enligt 43 kap. 14 § RB och på så sätt åstadkommit att uppgiften om de utökade möjligheterna att ordna med umgängesstöd hade blivit processmaterial. Hon ska ha kritik för att hon inte gjorde det.

Det saknades rättsligt stöd för tingsrättens beslut om komplettering av domslutet

Rättslig reglering

Enligt 17 kap. 15 § första stycket RB får rätten besluta om rättelse av en dom om rätten finner att domen innehåller någon uppenbar oriktighet till följd av rättens eller någon annans skrivfel, räknefel eller liknande förbiseende. En rättelse av ett avgörande får alltså bara göras om avgörandet innehåller en uppenbar oriktighet. Man brukar säga att det bl.a. innebär ett krav på att felet ska vara objektivt konstaterbart. Oftast tar sig oriktigheten uttryck i en diskrepans mellan domskäl och domslut, men även fel som framgår vid en enklare jämförelse mellan avgörandet och handlingarna i målet bör kunna anses uppenbara (se NJA 2014 s. 29).

Om rätten av förbiseende har underlåtit att fatta ett beslut som skulle ha meddelats i samband med en dom eller ett slutligt beslut, får rätten komplettera sitt avgörande inom sex månader från det att avgörandet vann laga kraft (17 kap. 15 § andra stycket RB). En komplettering senare än två veckor efter det att avgörandet meddelades får dock endast göras om en part begär det och motparten inte motsätter sig kompletteringen.

Innan ett beslut om rättelse eller komplettering fattas ska parterna ha fått tillfälle att yttra sig om det inte är uppenbart obehövt. Vidare ska beslutet om möjligt antecknas på varje exemplar av det avgörande som rättas eller kompletteras.

Ett beslut att rätta eller komplettera en dom är att anse som ett slutligt beslut (se bl.a. prop. 1989/90:71 s. 82). Beslutet ska avfattas skriftligen och expedieras till parterna samma dag (2 § förordningen [2003:234] om tiden för tillhandahållande av domar och beslut, m.m.). Eftersom beslutet går att överklaga (49 kap. 3 § RB) ska det också framgå hur den som vill överklaga beslutet ska gå till väga (17 kap. 12 § andra stycket RB).

JO:s ställningstagande

Efter viss korrespondens med parternas ombud lade BB till en mening i den punkt av domslutet som reglerade umgänget mellan pappan och parternas barn. I beslutet skrev BB att det var fråga om en komplettering med stöd av 17 kap. 15 § andra stycket RB. Eftersom beslutet fattades inom två veckor från det att domen meddelades fanns inget krav på att parterna skulle vara överens om kompletteringen.

Kompletteringar med stöd av den angivna bestämmelsen får dock endast gälla frågor som inte hör till själva saken i ett mål (se prop. 1989:90:71 s. 51 f.). Om rätten har glömt bort att pröva eller att ta ställning till ett moment i en prövad sak kan komplettering inte ske. Frågan om regleringen av umgänget var en del av saken i målet. Därmed saknades det förutsättningar för att med stöd av 17 kap. 15 § andra stycket RB komplettera domslutet på det sätt som BB gjorde.

Den ändring som BB gjorde av domslutet var inte heller av det slaget att den kan betraktas som en rättelse av en uppenbar oriktighet som tillkommit till följd av ett skrivfel, ett räknefel eller ett liknande förbiseende. Ändringen kunde således inte heller göras med stöd av bestämmelserna i 17 kap. 15 § första stycket RB.

BB kan inte undgå kritik för att hon utan rättsligt stöd fattade beslut om att komplettera förordnandet om umgänge i domslutet.

Slutligen vill jag tillägga att det, som tingsrätten uppgett, ska framgå av ett beslut om rättelse eller komplettering hur den som vill överklaga beslutet ska gå till väga. Någon sådan information framgick inte av BB:s beslut om komplettering.

Med dessa uttalanden avslutas ärendet.